

Toronyai Gábor

AZ ÉLETVILÁG TÖRTÉNETISÉGE HUSSERLNÉL

Az 'interszubbjektivitás' a huszadik századi filozófia egyik nagy témája – elég, ha csak a filozófia úgymond „nyelvi fordulatára” vagy a 'mindennapiság' tematizálásaira gondolunk. Ez kifejezi azt a felismerést, hogy a közösség szerepe lényeges minden tudatban, hogy a megismerésben a priori konstitutív és nem csak külsődlegesen-másodlagosan figyelembe veendő tényező. Az interszubbjektivitás problémaköre a *Karteziánus elmélekdedések*¹ – továbbiakban: *Elmélekdedések* – V. meditációjából válik ismertté Husserltől, mint a minden tudatban a priori meglévő konstitutív szubbjektivitás egyik rétege. Mégpedig az a mozzanat, amely egy szűkebb, sajátos értelemben *megteremti* az objektivitás tudatát, s így konstituálja, képzi a valóságot. Ez az interszubbjektíven létrehozott valóság az 'életvilág'.

Ez a kérdés uralja Husserl utolsó alkotói periódusának erőfeszítéseit. Az interszubbjektív értelemkonstitúció módszertanilag mind a statikus, mind pedig a genetikus eljárásokat igénybe veszi. A statikus módszer a *mindenkor mindenki* számára érvényes vonások kiemelését célozza, tehát sajátos időtlenségre vonatkoztatva közelíti a vizsgált tapasztalatokhoz. A genetikus módszer pedig az időbeli értelemátalakulások történetét kutatja. Az *Elmélekdedésekben* a statikus elemzésen van a hangsúly, a mű harmincas évek eleji átdolgozási kísérleteiben, majd pedig 1934 második felétől kezdődően a *Válsággal*² kapcsolatos szövegek keletkezése során mindinkább a genetikus-történeti megközelítés kerül előtérbe.

A Husserl-kutatás régóta ismert ténye az *Elmélekdedések* „történetietlen” és a *Válság* „történeti” jellege közötti ellentét. Valójában azonban éppen az interszubbjektivitás probléma szempontjából nem ilyen egyszerű a helyzet. Ugyanis a *Válságban* a *genetikus megközelítés csak a filozófiatörténetre korlátozva érvényesül*³ és az életvilágot feltáró 'ontológiai út' (*Válság I*, 135–238.o.) alapján véve statikus jellegű elemzést ad.⁴

^{*} Írásom az OTKA (T 035285) támogatásával készült.

¹ Edmund Husserl *Karteziánus elmélekdedések, Bevezetés a fenomenológiába*. (Fordította Mezei Balázs) Atlantisz, Budapest, 2000.

² Edmund Husserl *A európai tudományok válsága*. I–II. kötet. (Ford.: főszerző: Berényi Gábor és Mezei Balázs, mellékletek: Egyedi András (I–III.) és Ullmann Tamás (IV–XXIX). A fordításokat átdolgozta, a terminológiát egységesítette, az utószót, az életrajzot és a jegyzeteket írta: Mezei Balázs.) Atlantisz, Budapest, 1998.

³ Az *V. Meditációban* Husserl még távoli munkaproblémaként ugyan, de meghirdeti a társadalmi-történeti-kulturális generatív fenomének fenomenológiai vizsgálatának feladatát (vö. *Elmélekdedések*, 159. o.). A *Husserliana XV*. kötet tanúsága szerint azonban a harmincas években mégiscsak szerteágazó kísérleteket tesz e problémák megragadására. A Husserl-kutatás csak az utóbbi mintegy tíz évben vizsgálta közelebbről, s különösen a 'honi világ/idegen világ/egyetlen világ' problémára vonatkozó diszkusszió – az 'interkulturalitás fenomenológiája' – révén tette témává ezeket a husserli belátásokat.

Husserl azonban mégsem emelte be a *Válság* gondolatmenetébe az e tárgykörben elért eredményeit. Talán továbbra is túlságosan kísérleti jellegűnek vélte idevágó gondolatait. Erre utal az a mód, ahogyan a generativitás problémája megjelenik a *Válság* főszerzőjében. Husserl ugyanis rendkívül fontos helyen, az életvilágot feltáró ontológiai út végén, a lehetséges további kibontakozás perspektíváját megelőlegező belátásként utal erre a problémakörre (*Válság I*, 234–238. o.). Másrészt pedig a filozófiai generativitás kiemelését indokolja a *Válság* keletkezésének szellemi kontextusa is. Husserl életének végén a kortárs filozófusközösséghez és az eljövendő filozófusgenerációkhoz szól. Saját gondolkodói élettörténetét beiktatja a filozófia történetébe, a filozófia aktuális feladatát pedig a tudományos filozófia megújító fenntartásában látja a létét fenyegető újabb szkeptikus kihívás teremtette vészhelyzetben. Úgy véli, hogy saját gondolkodói eredményei kedvező kilátásokat teremtenek e megújulás számára. A filozófusközösség előtt álló feladat tudatosításának szükségessége igényli a *Válságban* a filozófia teleologikus-történeti funkciójának hangsúlyos tematizálását.

⁴ A genetikus megközelítés korlátozott volta abban ragadható meg, hogy Husserl az egyetlen világ teleologikus-történeti létrejöttét főként csak a *filozófia* (a filozófusközösség, a filozófiatörténet) ebben játszott szerepe felől láttatja. Háttérbe szorul viszont magának a társadalmi-történeti-kulturális világnak a genezise. Az egyetlen világnak a 'honi világ/idegen világ' szerkezetben történő interkulturális konstitúciója pedig meg sem jelenik a maga strukturális és fogalmi jelentőségében.

A kulturális életvilág genezisének problémái mindazonáltal áthatják a mű gondolatvilágát. Talán úgy is fogalmazhatunk, hogy a *Válság* szövege *palimpszeszt*: a filozófiatörténet tematizálását jelentő felszíni textus alatt elmosódva ott rejtőzik (és helyenként láthatóvá válik) egy másik, a társadalmi-kulturális világ generatív-történeti képződését leíró szöveg. Írásomban e szinte kihagyott terület azon vizsgálatait helyezem előtérbe (az elmúlt másfél évtized Husserl-kutatására támaszkodva), melyek jobbára a *Husserliana* XV, ill. XXIX. kötetekben⁵ (valamint a *Válság-kötetbeli* mellékletekben) hozzáférhető szövegeiben találhatók.

A harmincas évek vizsgálódásainak általános tendenciájaként – mint utaltunk rá – Husserlnek az interszubjektíven létrehozott kulturális életvilág genetikus ('generatív-történeti') feltárására irányuló törekvését ragadhatjuk meg. A *Válság* körébe tartozó vizsgálódások keretében Husserl felveti a transzcendentális szubjektivitáshoz vezető 'történeti út' lehetőségét is, amelyet immár „elvibbnek és szisztematikusbabbnak” tart, mint a fenomenológiai redukció első, az *Eszmékben* követett 'kartezianus útját' – bár ez továbbra is megtartja a maga jogosultságát – (vö. *Husserliana* XXIX, 425.sk.o.)⁶.

Husserl a történelem interszubjektív világkonstitúcióval kapcsolatos⁷ szisztematikus jelentőségét már a húszas évek első felében is látta. Az *Első filozófiában* a történelmet „az abszolút lét nagy faktumának” nevezi (vö. *Husserliana* VIII, 506. old.)⁸. Azonban csak a harmincas években jut el oda, hogy fenomenológiai munkaproblémaként egyáltalán felvetesse a történelem problémáját.

⁵ *Husserliana*, Edmund Husserl, Gesammelte Werke, Hága (illetve Dordrecht/Boston/Lancaster): Martinus Nijhoff (ill. Kluwer).

⁶ „Ezt a világot (az életvilágot – beszűrés tőlem, T. G.), mely számunkra mindennapi magától értetődőségben létezik és régtől fogva ismerős a maga általános formáiban, s életünkől ismerőssé vált típusosságában, az *Eszmékben* csak egészen nyersen vázoltuk, jóllehet kifejezetten ki volt emelve, hogy e herakleitoszi mozgalmasságú világ szisztematikusan az életvilág (mindenidejűen véve) nem más, mint a történelmi világ. Innen kezdve érezhető, hogy a fenomenológiába történő teljesen rendszeres bevezetés mint egyetemes történeti probléma kezdődik és ekként kell végigvinni. Ha bevezeti az ember az epokhét a történeti tematika nélkül, akkor az életvilág, ill. az egyetemes történelem problémája hátulra kerül. Az *Eszmékbeli* bevezetés megőrzi ugyan a maga jogosultságát, azonban a *történeti utat most elvibbnek és szisztematikusbabbnak tartom.*” [„Diese Welt [die Lebenswelt], die uns alltäglich selbstverständlich seiende und altvertraute in ihrer allgemeinen Form und in ihrer aus unserem Leben uns vertraut gewordenen Typik, wurde in den *Ideen* nur in rohesten Zügen umschrieben, obschon ausdrücklich hervorgehoben wurde, dass die Aufgabe einer systematischen Analyse und deskription dieser Heraklitisch–beweglichen Welt ein grosses und schwieriges Problem sei. Damit war ich zwar schon jahrelang vorher beschäftigt, aber ich war noch nicht weit genug, es in seiner Universalität zu durchdringen. Wir werden sehen, dass diese Lebenswelt (allzeitlich genommen) nichts anderes ist als die historische Welt. Es ist von da aus fühlbar, dass eine vollständig systematische Einleitung, die in die Phänomenologie \leftarrow einführt \rightarrow , als ein universales historisches Problem anfängt und durchzuführen ist. Wenn man die Epoché einführt ohne die geschichtliche Thematik, so kommt das Problem der Lebenswelt bzw. der universalen Geschichte hinten nach. Die Einleitung der *Ideen* behält zwar ihr recht, aber *ich halte den geschichtlichen Weg jetzt für prinzipieller und systematischer.*”] (Ritkítás az eredetiben, dőlt betűs kiemelés – az eredetiben is így előforduló *Ideen* szó kivételével – tőlem.)

⁷ Történetiség azonban már egy mélyebb dimenzióban: a 'monász' szintjén is értelmezhető. A monász *habitusgenezise* egy „absztrakt” – az interszubjektív dimenzió nélkül tekintett – történetiséget tesz hozzáférhetővé. A monadikus genezis a monadikus *élet története*. A genezis az értelemstruktúrák noétiko-noematikus egészére vonatkozik. Tehát a genezis az én noétikus képességeinek és e készségek révén habituálisan ismerős tárgyakra az egymással összeszövődött időbeli átalakulása: a habituális én és saját, ismerős tárgyai által alkotott 'környező világának' ([*Lebensumwelt*]), vö. *Husserliana* XV, 420.o., *Elmélkedések*, 94) korrelatív képződési folyamata a belső, szubjektív időben – az 'életidőben' [*Lebenszeit*] vagy 'monadikus időben' [*Monadenzzeit*] (*Husserliana* XV, 338. o.).

⁸ Az idézett megállapítás az „abszolút kommunikatív szubjektivitás” [absolute kommunikative Subjektivität, uo.] autonóm világképzésének kontextusában születik meg. A bővebb idézet rávilágít az interszubjektív világképzéssel való összefüggésre: „az abszolút ének, abszolút szubjektivitások minden kommunikatív közösségének – a teljes konkrétságban, amelyhez a világ konstitúciója is hozzátartozik – megvan a maga »passzív» és »aktív» története és csak ebben a történetben van. A történelem az abszolút lét nagy faktuma; s a végső kérdések, a végső metafizikai és teleologikus kérdések egyik a történelem abszolút értelmére vonatkozó kérdéssel.” [„jede kommunikative Gemeinschaft von absoluten Ich, von absoluten Subjektivitäten – in voller konkretion, zu der die Konstitution der Welt gehört – hat ihre »passive« und »aktive« Geschichte und ist nur in dieser Geschichte. Die Geschichte ist das grosse Faktum des absoluten Seit; und die letzten Fragen, die letztmetaphysischen und -teleologischen, sind eins mit den \leftarrow Fragen \rightarrow nach dem absoluten Sinn der Geschichte.”] (Kiemelések az eredetiben.)

E felvetés lehetőségét az teremti meg, hogy Husserl az interszjektíven létrehozott életvilágot a tényleges, történeti világgal azonosítja. A XIX. században kialakuló *tudományos történetírásban* pedig – amelyet Dilthey a történelmi ész kritikájára irányuló erőfeszítéseiben kísérelt meg filozófiailag tárgyalni – arra lát lehetőséget, hogy a történelmet mint az életvilág történetét telessük fenomenológiai redukció kiindulópontjává. Ahhoz hasonlóan, ahogyan az emlékezetben saját múltbeli élettörténetünket felidézünk, úgy jeleníthetjük meg (újra) mi, a mai generáció, a történelmi emlékezet révén saját eleven jelenünkben kulturális életvilágunk létrejöttének folyamatát.

Kortársi generációnk szempontjából kétféleképpen viszonyulhatunk a megelőző generációtól örökölt világunkhoz. Vagy pusztán *tradicionálisan*: azaz a számunkra készen adott, tőlük egyszerűen csak átvett és szokásszerűen-passzívan magától értetődően, az érvényességére való rákérdezés nélkül érvényesített és a következő generációnak így átadott értelemben. Vagy pedig *történeti* módon, aktívan, új értelem beiktatásával, azaz átvett értelmének megújító megváltoztatásával, a megváltozott értelemben történő érvényesítésével saját világunkban és ilyen értelmű – a készen kapott világ aktív-megújító lehetőségét is magában foglaló – átadásával a következő nemzedéknek. Észre kell vennünk azonban azt is, hogy a reflektálatlan továbbérvényesítés ellenére, illetve minden tudatos változtatási szándékot megelőzően már állandóan *spontán* értelemátalakulás történik a világban.

I.) AKTÍV GENEZIS: AZ ÉLETVILÁG GENERATÍVTÖRTÉNETI ÚJRATEREMTÉSE

Az életvilágbeli aktív genezis egy új, mindenki számára érvényes szellemi értelem kialakulását és a kulturális világ dolgaiban való leülepedését, *szedimentációját* jelenti. Statikus megközelítésben az életvilág ‘normál territóriumként’ határozható meg⁹. Ebből a szempontból nézve az aktív genezis a normalitásstruktúra elemzése: a világ szellemi rendjének az aktuális generáció szellemi életéből kiinduló átalakítási lehetőségét tárja fel.

Husserl az objektív téridőbeli genezist a generativitás¹⁰ közegében közelíti meg. Az aktív és passzív genezis pedig az életvilág generatív átöröklődésének egymást kiegészítő funkcionális mozzanataiként válnak értelmezhetővé. A *passzív* genezis hozza létre számunkra azt a környezet (kulturális, illetve még kulturálisan „megműveletlen” természeti) világot, amely talajként szolgál a világhorizont rendjének generációnk szellemi életéből kiinduló *aktív* átalakítása számára.

Az életvilág generatív – tehát az egymásra következő, egymásból születő generációk életén keresztülhaladó – átöröklődési folyamatát mint aktív, azaz új értelmet létrehozó genezist *történetiség* jellemzi. Generatív történetiségen a kulturális életvilág állandó téridőbeli újrateremtésének azt az átalakítási folyamatát érthetjük, amelyben a kortárs generáció mint kommunikációs közösség „aktusszférájában”, azaz a szellemi szférában megszülető új értelemalkizat egy generációkon átvélő „habitualizációs” folyamat során részben vagy egészben átalakítja az életvilágot. Tehát egyrészt

Világosság
2002/4–5–6–7

Toronyai Gábor:
Az életvilág
történetisége
Husserlnél

⁹ Vö. Anthony J. Steinbock: *Home and Beyond. Generative Phenomenology after Husserl*. Evanston, Illinois, USA: Northwestern University Press, 1995; különösen 102. skk. o., 167. skk. o., 170–256. o.

¹⁰ Husserl *generativitásnak* [*Generativität*, pl. *Husserliana XV*, 138. o., 171. o.; *Válság II*, 240. o.] nevezi a generációk egymásból történő létrejövésének végtelen láncolatát, az életnek a generációk születésében és pusztulásában való fennmaradását, illetve mindazokat a jelenségeket (pl. születés és halál), amelyek az életvilág konstitúcióját a generációk egymásra következésével kapcsolatban jellemzik. Az élet fenntartása értelmében vett generativitás eredeti mozzanatát [*„die generative Ursprünglichkeit”*: *Husserliana XV*, 413. o., *„das Urganerative”*: i. m., 433. o.] Husserl „a periodikusan visszatérő ösztönszerű életszükségletekben” (i. m., 413. o.) látja. A generációk periodikus váltakozása a születésben és a halálban megy végbe. A születés és a halál azonban nemcsak az élet határát alkotják, hanem csíraformában az ösztönszerű természeti szükségletek periodicitásán keresztül az életben belül is érvényesülnek. Minden „éhségben”, természeti életszükségleteink minden hiányállapotában végül is a halál fenyeget, betöltésükben pedig mindig egyfajta újjászületést élhetünk át.

új forma állandósul a szellemi szférában, másrészt pedig a megváltozott szellemnek megfelelően átalakul a természet mint kulturális környezet.

Minden egyes személy számára tapasztalatilag a többi személy testileg-dologszerűen van adva: a környezeti világhoz tartozik, mint a többi dolog. Ha most a kulturális környezeti világon *belül* különbséget teszünk a *személyek* (testi-lelki realitás) és a pusztán *dolgok* között, akkor a kulturális világ szellemi szférából kiinduló aktív genezise a személyek által alkotott környezeti világ és a dolgok környezeti világának *korrelatív* átalakulási folyamataként jelentkezik (v.ö. pl. *Válság II*, 240. o.).

Husserl a történetiség három „szintjét” különbözteti meg (vö. „XXVI. melléklet, a 73. §-hoz” in *Válság II*, 239–241. o.).

Az *első szint* az ‘organikus történelmi élet’. A szellemi életet Husserl meglátása szerint „eredeti generatív historicitás” (i. m., 239. o.) jellemzi. Pontosabban a szellemi élet maga állandó, *spontán* értelemképzés, a mindenki számára való világ értelmének folytonos átalakulása.

A spontaneitás végső forrása az egyes személyek ésszerű tudati aktivitása. De a generáción belüli és a generációk közötti kommunikatív normalizáció, vagyis a szellemi élet az az állandóan működésben lévő princípium, amely minden új felfedezés számára megteremt a *mindenki számára való* értelemmé válás horizontját és egyben azt a *közvetlen* és *állandó* talajt, amelyből minden új értelem kinőhet. Az egyes személyek bekapcsolódnak a kommunikációba, közlik mondanivalójukat, meghallgatják a másokét, válaszolnak egymásnak, majd kilépnek. Minden egyes személy bekapcsolódása újabb lökést ad a folyamatnak és megváltoztatja azt. Az egyes személyek kíválnak belőle, de maga a kommunikációs folyamat állandóan fennmarad és szüntelen átalakulásban áramlik tovább. Így az újonnan belépő személy egy már mindig is zajló „diskurzusba” lép be, egy már mások által folytatott „beszélgetésbe” kapcsolódik be, már meglévő személyes és értelmezésbeli közelségek és távolságok rendszerében találja magát.

Az egyes személyek által hozott tapasztalat, új értelem a kommunikáció révén közössé válik a kortárs generációban. Mások is belátják, ellenőrzik saját tapasztalatukban: megerősítik, illetve elvetik egyes vonásait. Így a sokféle tapasztalatban – amennyiben a szóban forgó újdonság valamilyen oknál fogva ébren tartja az érdeklődést – *anélkül, hogy ennek kifejezetten szándékolt célnak kellene lennie*, a kortársi ‘mindenki’ szempontjából optimalizálódik és homogenizálódik az eredeti felismerés. Az általánossá váló új értelem átalakítja közös világfelfogásunkat, érvényre jut cselekedeteinkben, megváltoztatva ezáltal kulturális környező világunkat: a személyek alkotta környezeti világot (immár belefoglalva a saját tapasztalattal jelentkező személyt a mindenki számára érthető vált *ez-és-ez az ember* formájában) és a dolgoknak az új értelem által módosított környező világát.

A kortársi generáció aztán a kommunikáció révén és a megváltozott környezetben leülepedve adja tovább a következő generációnak az új értelemet. Ez a generáció is optimalizálja és homogenizálja a maga tapasztalatában, majd továbbadja az utána jövőnek. Ez is optimalizálja és homogenizálja, majd továbbadja. És így tovább beláthatatlanul (vö. pl. *Husserliana XV*, 439. o.¹¹). A generációk beláthatatlan messzeségből áramló folyamában fennmaradt valaha volt új belátás és a környező világban vele összekapcsolódott dolog a sorra kerülő aktuális generáció számára egyre inkább a ‘már mindig is így volt’, illetve a ‘már mindig is ott volt’ *magátólértetődőségében* tesz szert a ‘mindenki mindenkor’ értelmében vett általános érvényű, objektív létezésre.

Az organikus történetiség a *mitikus* történelmi emlékezet alapja. Az aktuális generáció számára saját genezise mint azon döntő fontosságú események története, amelyek életvilágát – normalitásrendjét

¹¹ „Generatív létezésünk, generatív múltunk és jövőnk *átláthatatlanságában* élünk úgy, hogy számunkra az igazság eszméjének szükségképpen normának kell számítnia.” [„Wir in der *Unübersehbarkeit* unserer generativen Daseins, unserer generativen Vergangenheit und Zukunft, leben so, dass für uns notwendig die Idee der Wahrheit als Norm gelten muss.” (Kiemelés tőlem.)]

és természeti környezetét – az elődök generációinak életében kialakították, csak azáltal tudatosul, hogy ezeknek az eseményeknek a történetét *elbeszélik* és ezeket az elbeszéléseket is *áthagyományozzák* a következő generációknak. Husserl erre a generációk váltakozását áthidaló elbeszélésre utal a *mítosz* megnevezéssel (vö. pl. *Husserliana XV*, 431. o., 436. o., *Husserliana XXIX*, 38. o.).

A szellemi élet eredeti generatív historicitásából fakadóan minden kultúra történelmi „ebben a legszelebb értelemben, legyen alacsonyabb és primitívebb, avagy magasabb, szegényes vagy szellemi tartalomban mégoly gazdag” (*Válság II*, 239. o.).

„A történetiség ebben a legáltalánosabb értelemben már mindig is forgalomban volt és ebben a folyamatban a történetiség valami olyan általánosság, ami hozzátartozik az emberi léthez. Egységes keletkezés a személyekben, és környezeti világgént a környezeti világ alaki sokféleségében, amit egy »organizmus« egységének tekinthetünk.” (I. m., 240. o.)

A történetiség *második szintje* a ‘filozófiai célélet’ (uo.) létrejötte és fokozódó érvényre jutása az organikus történelmi fejlődésben. A filozófia a *világot magát* ragadja meg. Ez teszi lehetővé, hogy a történelmi élet ne csupán spontán-organikus átalakulások folyamata legyen, hanem teleologikus, intencionálisan-akaratilag a világegészre irányuló történelem. Szigorú értelemben véve csak a kulturális életvilágok relativitásán túli vonatkoztatási pontot létrehozó *egyetlen*, az igazi, objektív *világ* filozófiai gondolata az, amely megteremti a *tudományos történetírás* lehetőségét. Kultúránk genezisének olyan szemlélete válik ugyanis lehetségessé, amelyben történelmünket nem egyszerűen a saját generációkat jellemző normalitásstruktúra kialakulása felől tekinthetjük, hanem magát ezt a kulturális rendet és sajátos kialakulástörténetét az *egyetlen világ* eszméjének teleologikus perspektívájába helyezhetjük.

Az organikus történelmi életben valamely új értelem csupán „beilleszkedik a már tipikusan érvényes célképződmények sokféleségébe, csupán újabb szílat szöve a kultúra szövedékébe, avagy újabb mintát a minták sokaságába” (uo.). A filozófia mint „újfajta célélet” (uo.) és az általa ésszerű belátás tárgyává lett világtotalitás mint „újfajta célképződmény saját létének értelméből valamit átviz minden már létezőre, illetve korrelatív módon: az organikus történetiség során az új célértelmet alkotó egyes személyekből kiindulva¹² az egész emberiség, a generativitás (a történelem egysége) totális összekötöttségének átformálása megy végbe, ezért fokozatosan új emberiség alakul ki, újfajta kultúra korrelátumával, amely nem csupán organikus, hanem ezeknek az egyeseknek az alkotó tetteiből kiindulva újfajta totális értelmet is kap.” (Uo.)

Az ilyen jellegű történetiség azonban nem mindenütt, hanem csak az *európai* kulturális fejlődésben érvényesül. Ebben született ugyanis meg és vált otthonossá a filozófiára jellemző szellemi alak.

A történetiség *harmadik szintje* azzal a lehetőséggel kapcsolatos Husserl szerint, amelyet a „filozófia átváltozása fenomenológiává” (i. m., 241. o.) rejt magában. A fenomenológia ugyanis „tudományos tudattal rendelkezik a maga történetiségében vett emberiségről, és az a funkciója, hogy az emberiséget olyan emberiséggé alakítsa, amely tudatosan követi a fenomenológiaként értett filozófiát.” (Uo.)

Az organikus történelem nem tudatosan irányul a világegészre, a filozófiai célélet igen, ámde az emberiség többi része csak annyiban, amennyiben a filozófia teret nyert az organikus fejlődésben. A fenomenológia mint *tudományos* filozófia átfogóan és *részleteiben* is (vö. *Válság II*, 230. o.)¹³ átlátott rendszeres, egyetemes összefüggés egységében ragadja meg *kinek-kinek* a tényleges tapasztalatából kiindulva a világot. Tehát a fenomenológia révén egyfelől *mindenki* saját akarati

¹² Vö. a tudós, a filozófus, illetve a fenomenológus mint „archontikus monászok” elgondolásával is (in: *Husserliana XV*, 669. o.).

¹³ „A filozófiának a világról szóló egyetemes tudománynak kell lennie, kettős értelemben egyetemesnek – egyrészt a világ univerzáljának tudománya, másrészt mindannak tudománya, ami a világban van – amennyiben helyes értelemmel rendelkezik”

döntésén keresztül részesévé válhat a világegész történelmi alakításának. Másfelől pedig a *tudományok reintegrálása* a fenomenológiai filozófia rendszerébe arra kínálna esélyt, hogy az egész szellemi élet a fenti cél által áthatottá váljon.

II.) PASSZÍV GENEZIS: TRADÍCIÓ ÉS TERMÉSZETTÖRTÉNET

(A) TRADÍCIÓ: AZ ÉLETVILÁG MINT ŐSI FÖLD [STAMMBODEN]

A mi generációnk által örökölt kulturális környezet nem feltételezi a mi szellemi aktivitásunkat, de a megelőző generációkét igen: a mi aktivitásunk talaja az őseink által ránk hagyott életvilág, az *ősi föld* [Stammboden]. Szubjektív eredete felől nézve *saját* szellemünk azon része, amelyet értelme szerint nem mi magunk, hanem az őseink alakítottak ki bennünk: őseink bennünk továbböröklődő szelleme. Mintegy szellemi „habitus”, készségszerű-szokásszerű reflektálatlan szellemi működés, amely már mindig is valamely készen talált értelemben kialakítottnak mutatja számunkra a világot.

A szellemi szféra aktivitása tehát az életvilág előző generációk által kialakított értelmének átvételén alapul: ebben az értelemben vett *tradicionalitás* [Traditionality, pl. *Husserliana* XV, 139. o.] jellemzi. Már mindig is készen, számunkra előzetesen adottak találjuk az előző generációk szellemi aktivitása által kialakított életvilágot. Pontosabban ebben a leülepedettségben készen vesszük át az általuk létrehozott értelmet és passzívan, *aktivitásunk talajaként érvényesítjük tovább*.

Az organikus történelmi élet leírásánál vázoltuk azt a folyamatot, amelyben a generációk beláthatatlan messzeségből áramló folyamában leülepedett szellemi aktivitások a ‘már mindig is így volt’ mítikus történelmi emlékezete által közvetített *magátólértetődőségben* tesznek szert a ‘mindenki mindenkor’ értelmében vett általános érvényű, objektív létezésre az aktuális generáció számára. Husserl a „Stamm” [(szótárilag) törzs (fatörzs; illetve néptörzs, nemzetség, család), valaminek az alapja/magva/töve] szóval és a belőle képzett kifejezésekkel (pl. *stammheitlich*, *Stammverwandtschaft*, *Stammboden*¹⁴) utal őseink egymásra következő generációinak folyamára, amelyből mi magunk és környező világunk, mint a mi életvilágunk származik.

Az aktuális generáció szellemi életében elsajátítja a tradicionális örökséget és a történetiség spontán-organikus (múltbeli eredetekre tekintő, megőrző-ismétlő) vagy tudományos-filozófiai (jövőbeli célra tekintő, kritikai-megújító) módján átalakítja azt. Így adja tovább a következő generációnak. Ezzel pedig maga is a ‘Stamm’ részévé válik. Következésképpen a generatív átöröklődés nem csupán az a horizont, amelyből aktuális generációnk megjelenik, illetve az a talaj, amelyen szellemi léte alapul, hanem az a horizont is, amelyen végül eltűnik.

(B) TERMÉSZETTÖRTÉNET: AZ ÉLETVILÁG MINT FÖLD-TALAJ [ERDBODEN]

A pusztá természet állandóan jelen van a kulturális dolgok természeti anyagaként és saját testünk, valamint környező világunk még kulturálisan érintetlen szögleteiben és dimenzióiban. A számunkra adott természet a földi természet egész fejlődésének eredményeként állt elő és van jelen állandóan aktuális tapasztalatunkban.

Husserl több kutatási kéziratában érinti az emberi szellemi életet megelőző, azt genetikusan nem feltételező természet geneziséét. Az e tárgyra vonatkozó megfontolásai kifejezetten kezdeti, kísér-

¹⁴ Vö. Steinbock, i. m. 194. sk. o.

letező jellegűek. Ez irányú érdeklődésének alapvonása azonban megragadható. Transzcendentális módon, átfogó programjának részeként tekintve fordul a természeti fejlődéshez.

Transzcendentális módon, tehát a természettörténetet számunkra való adottságában megragadva és az adottságmódokat a végső szubjektív eredetükre történő visszakérdezés útján feltárva. A természet számunkra szellemi életünk, kultúránk állandó, már mindig is előzetesen, *passzívan* meglévő talajaként adott, amelyet szellemi *aktivitásunk* átalakít. A természet előzetes, passzív adottsága, közelebről: a természeti anyag, állandó *affektív*, azaz éber tudatunk, szellemünk aktivitását felébresztő módon való jelenlétét jelenti. A két mozzanatot összekapcsolva úgy fogalmazhatunk, hogy az emberi szellemi élet és a megalapozó természet kapcsolata *affektív-aktív* együttlét.

Az affektivitást véleményem szerint az aktusok pusztá funkcionális értelemben vett anyagát alkotó *hylé* adottságmódjai szerint tagoltan kell értenünk. A megismerés számára a *hylé* 'érzékelési adat', az akarat számára 'ösztön', az értékelés számára 'érzéki érzés' (hangulat). Objektívált formájuk tehát generációnk olyan érzékelésbeli (vö. pl. *Husserliana XIII*, 380. o.)¹⁵, ízlésbeli-hangulati és az ösztönökben adott közössége, amely már mindig is megelőzi a szellemi aktivitást és talajként szolgál számára!

A természet előzetes adottsága másrészt a genetikusan-természettörténetileg az emberi szellemi életet megelőző természetre utal, amelyből az emberi szellem történetileg „felébredt”. A természet-történeti perspektíva az emberi szellemi élet *előalakjaira* való visszakérdezés távlatát jelenti. Husserl az itt lehetséges visszavezetés horizontját az egyes állatfajokban, illetve az állatvilágban érvényesülő *generativitástól* (vö. pl. *Husserliana XV*, 179–185. o.) a növényvilág képződésén keresztül az élet keletkezéséig (vö. pl. i. m., 609. o.), sőt azon is túl: az életet megelőző és azt létrehozó „elsüllyedt természetig” tágítja ki [„die vergangene Natur”¹⁶]¹⁷. E visszavezetés végső eredetének a mindezekben előfeltételezett bolygónk, a *Föld* bizonyul. A bennünk és számunkra adott természet története a *földi* természet története: *Föld-történet*. A természet mint éber tudatunk, szellemi életünk állandóan adott talaja: *Föld-talaj* [*Erdboden*, pl. *Husserliana XXIX*, 38., 141., 191., 193. sk., 217. o.].

A *Föld-történet* visszautal az ismert világegyetemre, ez pedig végül is a pusztá *téridőbeli* dologi-ság: a tiszta *res extensa* dimenziójára, amely az interszubjektíven képződő objektív világ legpasszívabb adottságát alkotja.

Világosság
2002/4–5–6–7

Toronyai Gábor:
Az életvilág
történetisége
Husserlnél

¹⁵ Gondoljunk például arra, hogy az eszkimók a hó hányféle színét képesek megkülönböztetni.

¹⁶ A még publikálatlan kéziratot hagyatékából idézi Nam-in Lee, in: uo. *Edmund Husserls Phänomenologie der Instinkte*. Dordrecht / Boston / London: Kluwer, 1993., 229. o.

¹⁷ Husserl a német idealizmus Schellingtől ismert spekulatív természetfilozófiai gondolatát eleveníti itt fel.